

της καὶ τοῦ εἰδώλου ἀνεπιστρεπτί, ἡμεῖς δὲ καθ' ἑκάστην νέαν τοῦ νέου ἐνιαυτοῦ ἐμφάνισιν παρουσιαζόμεθα πάντοτε οἱ αὐτοί, ἐθελουσίως αὐταπατώμενοι ἀπὸ τοῦ μέλλοντος, ὅπερ ἐν ᾧ θεοποιούμεν διὰ τῶν γλυκυτάτων ἐλπίδων καὶ τῆς προσδοκίας τῶν χρυσοπτέρων ὀνείρων καταρώμενοι καὶ ἀποσκορακίζοντες τὸ παρελθόν, ἔπειτα ἀνακραυγάζομεν ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ ἀπέλπιδες καὶ μετὰ πικροτάτης εἰρωνείας τὸ «κάθε πέρσι καὶ καλλίτερα» ὡς νεκρώσιμον ἐπῳδὸν τῆς ἡμετέρας φαντασιοπληξίας.

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ 1ῃ Ἰανουαρίου 1906.

Ἡ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Εἰδαγωγικὸν μάθημα εἰς τὴν φιλοσοφίαν
τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

ΠΡΟ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφία ὑπῆρξε φυσιο-
λογία, ἡτοι ἐρμηνεία τῆς φύσεως. Οἱ μεγάλοι
πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλόσοφοι προῦδαλλον ἑαυ-
τοῖς τὸ ζήτημα, πόθεν προῆλθεν ὁ κόσμος, ὁ
ἀνόργανος καὶ ὁ ἐνόργανος. Τούτου τοῦ προβλήματος
τὴν λύσιν ἐπηγγέλλοντο τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα φιλοσοφή-
ματα τῶν ἀρχαίων Ἰώνων, τῶν Πυθαγορείων, τῶν
Ἑλεατῶν, τοῦ Ἡρακλείτου, τῶν Ἀτομικῶν, τοῦ Ἐμ-
πεδοκλέους, τοῦ Ἀναξαγόρου. Περί τὴν ἠθικὴν ὅμως
δὲν διέτριψαν συστηματικῶς οἱ φιλόσοφοι ἐκεῖνοι. Ἡ
περί ἠθικῆς διδασκαλία αὐτῶν, εἰ καὶ ἦτο σοβαρὰ καὶ
ἀγνή καὶ πάσης τιμῆς ἀξία καὶ δὴ καὶ φιλοσοφική,
δὲν ἀπετέλει ὅμως μέρος ὀργανικὸν τοῦ συστήματος
αὐτῶν. Ἦτο δογματικὴ καὶ ἀποφθεγματικὴ ὥσπερ ἡ
τῶν ἀρχαίων ποιητῶν.

Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῆς καὶ
γνώσεως διδάγματα αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀκολουθία τῶν
μεταφυσικῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἐξεφράζοντο ὡς ἀτο-
μικῆς πείρας γνῶμαι, αἵτινες ἦσαν μὲν σοβαραὶ καὶ
σοφαί, ἀλλ' οὐχὶ καὶ κατὰ σύστημα φιλοσοφικὸν ἐκ-
τεθειμέναι καὶ φιλοσοφικῶς ἡμπεδωμέναι· καίτοι αἱ
περὶ Θεοῦ καὶ ψυχῶν ἐννοιαὶ εἶχον λάβη βάρους καὶ
ὕψος ἀνυπερβλήτων. Ἡ περὶ Θεοῦ π.χ. ἐννοια τοῦ
Ξενοφάνους, τὸ περὶ ψυχῆς δόγμα τῶν Πυθαγορείων,
αἱ περὶ γνώσεως νύξεις, αἱ χρυσαὶ ἠθικαὶ ὑποθήκαι,
ὁ ἠθικὸς πρὸ πάντων βίος αὐτῶν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν
μετὰ ταῦτα φιλοσοφίαν ὡς πολυτιμώτατον ὕλικόν τῆς

μεγαλοπρεποῦς αὐτῶν οἰκοδομῆς, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ἀπόρ-
ροια φιλοσοφικοῦ συστήματος.

Ἀπὸ τοῦ Σωκράτους πρῶτον καὶ διὰ τοῦ Σωκρά-
τους θεμέλιον τῆς φιλοσοφίας ἐτέθη ἡ ἠθικὴ. Τὰ ἀπὸ
τοῦ Σωκράτους προελθόντα φιλοσοφικά συστήματα
πάντα βάσιν αὐτῶν ἔθεσαν τὴν ἠθικὴν, ἐπέζητουν τὴν
εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ αἱ μὲν λεγόμεναι ἀτε-
λεῖς Σωκρατικαὶ σχολαί, ἡ Κυνική, ἡ Κυρηναϊκή, ἡ
Μεγαρική, ἡ Ἡλιακή, ἡ Ἐρετρικὴ μονομερῶς, τε-
λείως δὲ ἡ Πλατωνική. Ὁ θεῖος Πλάτων συνδέσας
εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους τὰ τῶν προηγου-
μένων φιλοσόφων διδάγματα ἢ μᾶλλον τὴν τοῦ Σω-
κράτους διδασκαλίαν διὰ τοῦ θησαυροῦ τῆς γνώσεως,
ὃν κατέλιπον οἱ προηγούμενοι φιλόσοφοι, συμπληρώσας
καὶ ἀναπτύξας ἀπετέλεσε τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ φιλο-
σοφικὸν σύστημα, δι' οὗ πᾶν τὸ ἐπιστητὸν φιλοσοφικῶς
ἐξητάζετο καὶ ἡρμηνεύετο. «Ὡςπερ δὲ τὸ παλαιὸν
ἐν τῇ τραγωδίᾳ πρότερον μὲν μόνος ὁ χορὸς διεδραμά-
τιζεν, ὕστερον δὲ Θεσπὶς ἓνα ὑποκριτὴν ἐξεύρεν ὑπὲρ
τοῦ διαναπαύεσθαι τὸν χορὸν, καὶ δεύτερον Αἰσχύλος,
τὸν δὲ τρίτον Σοφοκλῆς, καὶ συνεπλήρωσαν τὴν τρα-
γωδίαν, οὕτω καὶ τῆς φιλοσοφίας ὁ λόγος πρότερον μὲν
ἦν μονοειδής, ὡς ὁ φυσικός, δεύτερον δὲ Σωκράτης
προσέθηκε τὸν ἠθικόν, τρίτον δὲ Πλάτων τὸν διαλε-
κτικὸν καὶ ἐτελεσιούργησε τὴν φιλοσοφίαν». (Διογ.
Λαερτ. Γ'. 36).

Τὸ ἔργον τοῦ Πλάτωνος ἀνύψωσεν εἰς τὴν ὑψίστην
τελειότητα ὁ μέγας αὐτοῦ μαθητὴς Ἀριστοτέλης. Καὶ
τὰ μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη φιλοσοφικά συστήματα βάσιν
εἶχον τὴν ἠθικὴν, ἀλλ' ἄλλα μὲν περιωρίζοντο ἀπο-
κλειστικῶς εἰς αὐτήν, ὡς τὸ Ἐπικουρεῖον, ἄλλα δὲ πε-
ριελάμβανον πᾶν τὸ ἐπιστητὸν, ὅπως τὸ τῶν Στωϊκῶν.
Οὕτω λοιπὸν τὰ κινουντα τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ζη-
τήματα εὐρέως καὶ κατὰ ποικίλους τρόπους ἐξητά-
σθησαν, ἀπλετον δὲ περὶ αὐτὰ φῶς διεχύθη.

Ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ.—Ἡ περὶ Θεοῦ ἐννοια
ἐκαθάρθη ἀπὸ τῶν αἰτειῶν, ἃς προσήπτον αὐτῇ αἱ
κοιναὶ δόξαι. Ὁ Ξενοφάνης διὰ σφοδρότατου ἐλέγχου
κατέρριψε τὰς ἐρριζωμένας ἐννοίας τῶν πολλῶν θεῶν
καὶ ἀνύψωσε τὴν ἐννοίαν ἐνὸς μόνου θεοῦ πανσόφου,
παντοδυνάμου, ἠθικῶς παντελείου. Ὁ Πυθαγόρας καὶ
ὁ Ἡράκλειτος ἐδίδαξαν τὸν ἀγνὸν ἠθικὸν χαρακτήρα
τῆς θεότητος. Ὁ Σωκράτης παρέστησεν αὐτὴν ὡς
φρόνησιν πανταχοῦ παρούσαν καὶ περὶ πάντων
φιλοστέργως προνοοῦσαν, ὁ Πλάτων ἐταύτισεν τὸν Θεὸν
πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ. Ὁ Θεός, λέγει,
εἶναι αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, ἐδημιούργησε δὲ ὁ Θεὸς τὸν κό-
σμον ἐξ ἀγαθότητος. Ὁ Ἀριστοτέλης θεὸν καλεῖ τὸ
πρῶτον κινουν ἀκίνητον. Οὕτως ὁ Θεὸς
νοεῖται ἐκτὸς τοῦ κόσμου καὶ ὑπεράνω τοῦ κόσμου,
νοεῖται ἡ αἰτία πάντων, εἶναι τὸ παντοδύναμον καὶ
παντέλειον ὄν, αὐτὴ ἡ ἀγαθότης, ἥτις ἐξ ἀγαθότητος
καὶ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐδημιούργησε καὶ διευθύνει
τὸν κόσμον.

Τὴν αὐτὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ ἐδίδαξαν καὶ οἱ
Στωϊκοί, ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀρι-
στοτέλη τὸν Θεὸν οὕτως τιθέασιν ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ
Θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου· πᾶσα κίνησις καὶ ἐνέρ-

γεια καὶ δύναμις ἐν τῷ κόσμῳ εἶνε ἐκδήλωσις τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ πᾶσαν λοιπὸν σχέσιν ἐξητάσθῃ τοῦ Θεοῦ ἡ ἔννοια καὶ διεσαφηνίσθῃ.

Ἡ ἔννοια τῆς ψυχῆς.—Καὶ τὸ περὶ ψυχῆς ζήτημα ἀπὸ τῶν Πυθαγορείων ἀρξάμενον, οἵτινες θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς μόνον διελάμβανον περὶ τῆς ψυχῆς οὐχὶ δὲ καὶ φιλοσοφικῶς, καὶ παρ' οἷς ἡ μετεμψύχωσις ἐπὶ θρησκευτικῶν μᾶλλον λόγων ἢ ἐπὶ φιλοσοφικῶν ἐστηρίζετο, διεσαφηνίσθη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους καὶ ἡμπεδώθη διὰ λόγων φιλοσοφικῶν.

Ἡ περὶ φύσεως γνῶσις.—Ἡ περὶ φύσεως γνῶσις, ἥτις ὑπὸ τῆς ἀρχαίας πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας ἦτο ἀποκλειστικὴ μελέτη τῶν μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφων, ἠυξήθη καὶ συστηματοποιήθη ἐπὶ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐγένετο ἰδρυτὴς πολλῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ παρέδωκεν εἰς τὴν σχολὴν αὐτοῦ τὴν τάσιν πρὸς ἐξέτασιν τῆς φύσεως· ἐκ δὲ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀνεκτίμητα ἀγαθὰ προσεπορίσθη ἡ καθόλου ἐπιστήμη καὶ προσετέθησαν πτέρυγες εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ἀστρονομία.—Ἡ πρόοδος τῆς ἀστρονομίας ἐχώρησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετέβαλε τὴν περὶ κόσμου ἀφελὴ ἀντίληψιν τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐθήκε τὰς βάσεις τοῦ καθ' ἡμᾶς ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος. Ὁ Ἰκέτας καὶ ὁ Ἀρίσταρχος προκατέλαβον τὸν Κοπέρνικον.

Ἡ θιξή.—Ἡ ἠθική, ἥτις ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀποφθεγματικὴ κοσμοσοφία, διὰ τοῦ Σωκράτους, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Στωϊκῶν καὶ ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων κατέλαβε τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ. Αἱ ἀρχαὶ αὐτῆς ἐξητάσθησαν μεταφυσικῶς καὶ ψυχολογικῶς, ἐθεμελιώθη ἐπὶ βάσεων ἀδιασείστων, ἐπλουτίσθη καὶ κατέστη δύναμις τὸν κόσμον ἀναπλάττουσα καὶ ἀνακαινίζουσα· ἐν δὲ τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς Ἑλληνικῆς περιόδου κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς θρησκείας.

Ἡ νθρωπολογία.—Ἡ ψυχολογία καὶ ἀνθρωπολογία καὶ ζωολογία ἐκαλλιεργήθησαν καὶ συστηματοποιήθησαν οὕτως, ὥστε διέρρηξαν τὰ μεσότοιχα, τὰ χωρίζοντα ἔθνη ἀπὸ ἔθνων καὶ κοινωνικὴν τάξιν ἀπὸ κοινωνικῆς τάξεως καὶ γένος ἀπὸ γένους.

Οἱ ἄνθρωποι πάντες ἀναγνωρίζονται νῦν τὴν αὐτὴν ἔχοντες τιμὴν, ὡς τοῦ αὐτοῦ μετέχοντες λόγου, ὡς ὄντες πάντες τέκνα τοῦ αὐτοῦ πατρός, ὡς πάντες μίαν ὀφείλοντες νὰ ἔχωσι πολιτείαν, ἐν ἣ οὐδεμία διάκρισις οὔτε γένους, οὔτε φύλου, οὔτε τάξεως πρέπει νὰ γίνηται ἀλλὰ μόνον ἡ διάκρισις ἀρετῆς καὶ κακίας.

Ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης περὶ τῆς κοινῆς καταγωγῆς τῶν ἀνθρώπων προήρχετο ἡ φιλανθρωπία ἐκείνη, ἣν θαυμάζομεν παρὰ τοῖς Στωϊκοῖς, καὶ αἱ περὶ κοινωνίας καὶ πολιτείας θεωρεῖται, καθ' ἃς πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀποτελοῦσιν ἐν σῶμα, οὐ μέλη καὶ οὐχὶ μέρη εἰσὶν οἱ καθ' ἕκαστον ἄνθρωποι. Προήρχετο ἡ σπουδὴ ἐκείνη, μεθ' ἣς οἱ φιλόσοφοι ἐπεζήτουν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς διὰ πράξεως καὶ θεωρίας βαθύτατα ἡμᾶς συγκινοῦσης.

Πάντα λοιπὸν τὰ ὑφιστα ζήτήματα, περὶ ἃ στρέφεται ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, ὦν τὴν λύσιν μετ' ἀγωνίας ἐπιδιώκει, ἐξητάσθησαν, διελευκάνθησαν καὶ διὰ φιλοσοφικῶν λόγων ἡμπεδώθησαν. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, τῆς φύσεως, τῆς ψυχῆς, τῆς θρησκείας, τῆς πολιτείας καὶ κοινωνίας, τῆς ἀρετῆς, τῆς κακίας, τῆς ἰσοτιμίας τῶν ἀνθρώπων εὑρίσκειν ἐν ἑκάστῳ φιλοσοφικῷ συστήματι ἐπιστημονικὴν λύσιν, ἀναπαύουσιν τὸν περιβεβῶς περὶ αὐτῶν ἐξετάζοντα νοῦν τοῦ ἀνθρώπου.

Πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ ἀνάπτυξις.—Πρὸς τὴν θεωρητικὴν ταύτην ἀνάπτυξιν παραλλήλως ἔδωκεν ἡ πρακτικὴ καὶ τεχνικὴ ἀνάπτυξις. Αἱ καλὰ λεγόμεναι τέχναι προὐχώρησαν εἰς σημεῖον, ὅπερ καὶ μέχρις σήμερον θεωρεῖται ἀνέφικτον, ἡ ποίησις, ἡ μουσικὴ, ἡ γυμναστικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφικὴ καὶ αἱ ἄλλαι καλὰ τέχναι ἐφθασαν εἰς ἀνέφικτον τελειότητα. Καὶ καθόλου ὁ θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς βίος οὕτως ἀνυψώθη καὶ ἐξωραίσθη, ὥστε πολλὰκις ἀκούομεν νῦν τοὺς βαθεῖς γνώστας τοῦ τότε βίου μετὰ πόθου λέγοντας ὅτι πολὺ θὰ προύτιμον νὰ διεβίωον βραχὺν μόνον χρόνον ἐν τῇ ποικίλῃ ἐκείνῃ ἀναπτύξει τῆς τότε κοινωνίας ἢ μακρότατον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι τῶν φῶτων, ὡς φιλαρέσκως ἡμεῖς αὐτὸν καλοῦμεν. Φῶς λοιπὸν γνῶσεως καὶ ἐπιστήμης ἀπλετον, φῶς ἀνέσπερον ἐφώτιζε τὴν Ἑλληνικὴν γῆν.

Τοῦτο τὸ φῶς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας ὡς ἄλλος Προμηθεὺς ἀρπάσας ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἔφερεν εἰς τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένους Ἀνατολικούς λαοὺς. Τοσοῦτον δὲ κατεθέλχθησαν τὰ ἀνατολικά ἔθνη ὑπὸ τοῦ φωτός τῆς γνῶσεως καὶ ἐπιστήμης, ὑπὸ τῆς θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἐλευθερίας, ὥστε οὐ μόνον μετὰ σπουδῆς καὶ φιλοτιμίας ἐνεφορήθησαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον εἰκείον αὐτὸ καὶ ἀναγκαῖον ἐθεώρησαν, ὥστε ἰσχυροῦσαντο ὅτι τὸ νέον τοῦτο καὶ ἰσχυρὸν καὶ δημιουργικὸν τῆς γνῶσεως καὶ ἐπιστήμης φῶς δὲν εἶναι αὐτῶν ἀλλότριον, ἀλλ' ἴδιον, δὲν εἶναι Ἑλληνικὸν ἀλλ' Ἀνατολικόν· ὅτι εἶναι φῶς, ὅπερ οἱ Ἕλληνες παρ' αὐτῶν ἐν προγενεστέροις χρόνοις παραλαβόντες κομίζουσι νῦν αὐτὸ οἱ μαθηταὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους αὐτῶν.

Διεξήλθομεν ἄλλοτε διὰ μακρῶν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ μὲν τοὺς χρόνους τοῦ Ἡροδότου, τὴν φιλίαν τῶν Ἑλλήνων ἐπιδιώκοντες ἰσχυρίζοντο πρὸς αὐτοὺς ὅτι τὴν θρησκείαν αὐτῶν οἱ Ἕλληνες παρὰ τῶν Αἰγυπτίων παρέλαβον. Μὴ ἔχοντες δὲ τότε οἱ Αἰγύπτιοι ἔννοιαν φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης περὶωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ συσταθῶσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς πατέρες τῆς θρησκείας αὐτῶν, δὲν ἐπεξέτειναν δὲ τὴν πατρότητα αὐτῶν καὶ ἐπὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην. Ἡδὴ ὅμως, ὅτε διὰ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία μετεφύτεύθη καὶ ἐθεραπεύθη ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐγείρουσιν οἱ Αἰγύπτιοι ἀξιώσεις καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἰσχυρίζεσθαι ὅτι οἱ πρῶτοι καὶ μέγιστοι τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων παρ' αὐτῶν ἔλαβον τὴν ἑαυτῶν σοφίαν. Οἱ Αἰγύπτιοι ἱερεῖς ἐδείκνυν μάλιστα καὶ λείψανα τῶν Ἑλλήνων σοφῶν

παρ' αὐτοῖς δῆθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς μαθητείας αὐτῶν διασφραζόμενα.

Τὴν αὐτὴν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἤγειραν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι· ὅτε ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οἱ Ἰουδαῖοι ἐνεπλήσθησαν Ἑλληνικῆς σοφίας, ἐδόξασαν ὅτι οἱ Ἕλληνες οὐδαμῶθεν ἄλλοτε παρέλαβον τὴν ἐκ αὐτῶν σοφίαν ἢ παρὰ τοῦ Μυυσέως καὶ τῶν προφητῶν καὶ ὅτι ἐκ τῶν ἱερῶν τοῦ ἔθνους αὐτῶν Γραφῶν ἔλκουσι τὴν καταγωγὴν τὰ ὑψηλὰ φιλοσοφικά διδάγματα τῶν Ἑλλήνων. Τὴν ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τούτου κατώρθωσαν οἱ φιλοσοφούντες Ἰουδαῖοι διὰ τῆς ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, δι' ἧς εἰσηγόν εἰς τὴν Ἱερὰν Γραφὴν φιλοσοφικὰς δόξας καὶ ἐννοίας ἑλληνικὰς. Οὕτω λοιπὸν παρίστασαν τοὺς συγγραφεῖς τῶν Ἱερῶν Γραφῶν διδάσκοντας φιλοσοφήματα οἷα καὶ οἱ Ἕλληνες· ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνοι ἦσαν ἀρχαιότεροι, εἶπετο ὅτι οἱ Ἕλληνες ὡς νεώτεροι παρ' ἐκείνων ἔλαβον τὴν ἰδίαν φιλοσοφίαν. Ἀρχηγοὶ τῆς μεθόδου ταύτης διασημότεροι εἶναι ὁ Ἀριστότελος καὶ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, περὶ οὗ ἐλέγχθη « ἢ Πλάτων Φίλωνί· ἢ Φίλων Πλατωνί· ».

Οἱ ἑλληνικῆς παιδείας μετεληφότες Ἰουδαῖοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσι τὴν Ἱερὰν Γραφὴν ἄλλως ἢ συμφώνως πρὸς τὰς ἐκ αὐτῶν πεποιθήσεις· τὰς ἰδίας ἄρα δόξας καὶ πεποιθήσεις διὰ τῆς ἀλληγορικῆς μεθόδου εἰς τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰσάγοντες παρίστασαν καὶ τοὺς συγγραφεῖς τῶν ἱερῶν γραφῶν ἕμμοια δοξάζοντας καὶ δὴ καὶ πρωτουργοὺς τῶν ἑλληνικῶν δοξασμάτων. Ἀλλ' εἰ καὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἰουδαίων ἐξελέγχονται εὐκόλως ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἐντελῶς ἀσύστατοι καὶ ὑπαγορευθέντες ὑπὸ τῆς φιλοτιμίας τῶν Ἀνατολικῶν ἐθνῶν, ὅπως πεκραστῶσιν εἰς τὴν ἀρχουσάν Ἑλληνικὴν φυλὴν πατέρες τῆς παιδείας αὐτῶν καὶ σεμνοὶ τινες καὶ πάσης προσοχῆς ἄξιοι, ὅμως εὖρον οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ ἐν σκέτει ἐπιστημονικῇ διατελούσῃ Ἀνατολῇ καὶ τι πάσης σπουδῆς ἄξιον τὴν ἠθικὴν μονοθεΐαν τῶν Ἰουδαίων.

Τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος ἐνωρὶς ἀπαλλαγέν τῆς πολυθεΐας ἀνυψώθη εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ ἑνὸς Θεοῦ. Ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων ἦτο ἐθνικὸς Θεός, ἦτο Θεὸς μόνων τῶν Ἰουδαίων. Ἦτο Θεὸς ὡς ἠδύναντο νὰ φαντασθῇ αὐτὸν λαὸς ἀφιλόσοφος, ἐν καταδυναστεύσει διατελῶν, ὑπὸ ποικίλων ἐχθρῶν περιστοιχισμένος καὶ πολεμοῦμενος καὶ πολλὰς ἠθικὰς ἀτελείας ἔχων. Γινώσκετε τὴν ἀρχὴν, ὅτι « εἶδος ἐστὶν ὁ λαὸς, τοιαύτη θὰ εἶνε καὶ ἡ θρησκεία αὐτοῦ »· ἢ, ὡς εἶπον αὐτὸ εἰκονικώτερον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, « οἱ ἄνθρωποι πλάττουσι τοὺς θεοὺς αὐτῶν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἐκ αὐτῶν ».

Αὕτη ὅμως ἡ ἠθικὴ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ μονοθεΐα ἦτο τὸ τιμιώτατον θεμέλιον, ἐφ' οὗ διὰ τῆς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἐξαπλωθείσης ἑλληνικῆς παιδείας καὶ φιλοσοφίας ἐμελλε νὰ ἀνοικοδομηθῇ τὸ αἰώνιον καὶ ἀσάλευτον οἰκοδόμημα θρησκείας πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων.

Ὅτε δ' ἐποτίσθη ἡ Ἀνατολὴ διὰ τῶν ζωογόνων ναμάτων τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, ὅτε συνηντήθησαν αἱ θρησκευτικαὶ δοξασταὶ μετὰ τῶν ἑλληνικῶν φιλοσοφημάτων, ὅτε συνηντήθη ἡ πρακτικὴ τῶν Ἰουδαίων μο-

νοθεΐα μετὰ τῆς φιλοσοφικῆς τῶν Ἑλλήνων μονοθεΐας ὅτε τὰ πρακτικὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας πλεονεκτήματα ἦλθον εἰς συμπλήρωσιν τῶν θεωρητικῶν πλεονεκτημάτων τῆς θρησκείας τῶν ἐλλήνων φιλοσόφων καὶ ταῦτα εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀτελειῶν ἐκείνης καὶ ἐκ τῆς μονομεροῦς ἀληθείας ἐκατέρας συνετελέσθη τελεία θρησκευτικὴ ἀλήθεια — τότε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Ἐκκήρυττεν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν Παῦλος, τότε ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Ἰὺν αὐτοῦ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν τοῦ κόσμου.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΕΓΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ

Χτυπῶ σιγὰ σιγὰ τὸ παραθύρι,
καὶ περιμένω νὰ προβάλλῃ
τὴν κόρη ποῦ τραυλαίνει μὲ τὰ κάλλη
τὸν κόσμον·
ἄχ! ἡ καρδιά μου δυνατὰ χτυπᾷ τοῦ κακομοίρου.

Χτυπᾷ σὺν τῷ ρολοῖ, σὺν καμπάνα
καὶ θέλει ἐξω νὰ πετάξῃ,
ἐς τὸ στήθος μου δὲν στέργει νὰ λουράξῃ
τοῦ κακόν!
σὺν τῷ καλῷ ἄγρια τρέμει γλυκερά μου μάλλα.

Χτυπᾷ ἐς τὸ μέτωπό μου τὸ ἀγέρι
ὁ ὕδρω μου σὺν βροίσι βροίρει
καὶ καίει τὴν ἰσχυρὴν τὴν πορεμένην,
τὴν καίει,
ποῦ καὶ τοῦ Χάρου τὴν ποιεῖ τὸ ἄπορο μαγαῖρι.

Πάλι χτυπῶ, χτυπῶ, πλὴν δὲν μ' ἀκοῦρε,
δὲν μὲ γελᾷ, πιστεύω, ἐκείνη,
μοῦ τῶπε εἰς τὸν δρόμο ἢ σελήνη,
μοῦ τῶπε,
πῶς ριζομύμενες σήμερα ἀγάπες δὲν χαλοῦρε.

Νομίζω ἡ στιγμὴ πῶς εἶνε χρόνοι
κ' ἡ ὥρες ἀτελείωτοι αἰῶνες
καὶ μόρες ἡ ἐλπίδες μου καὶ μόρες
μοῦ λένε,
τὸ παραθύρι πάντοτε οἰεῖται ἡ ἀγάπη μόνη.